

Varde Hospital.

Af Adjunkt Carl Lindberg Nielsen, Esbjerg.

Middelalderens Hospitaler var ikke Sygehuse i vor Tids Forstand: Anstalter, hvor man for Betaling kan søge Helbredelse. Navnet betyder Herberg. Det store Flertal af Hospitaler var Stiftelser for gamle, svage og arbejdsudygtige Mennesker. Der optoges kun fattige syge; en velstaaende Mand kunde ikke lade sig indlægge for at søge Helbredelse. Og medens Nutidens Sygehuse ikke optager uhelbredelig syge som lamme, blinde o. lign., stod Middelalderens Hospitaler netop aabne for saadanne. Det var altsaa nærmest en Slags Fattiggaarde, kun med et ganske anderledes mildt og menneskekærligt Præg over sig end en senere Tids Fattiggaarde.¹⁾ Hospitalerne skylder den katholske Middelalders Ønske om at øve gode Geringer deres Oprindelse.

Varde Hospital er oprettet af Borgeren *Marquard Nielsen* den 10. September 1520.²⁾

Marquard Nielsen har sikkert været ikke blot velhavende, men ogsaa en from Mand. Efter Sagnet skal han paa egen Bekostning have ladet opbygge den halve St. Nicolai Kirke, foruden at han ved sin Gaard lod Hospitalets første Huse opsætte.³⁾ I Overleveringen kaldes han derfor »den Rige«.⁴⁾ Han døde 1525 og blev sammen med sin Hustru Gunder begravet

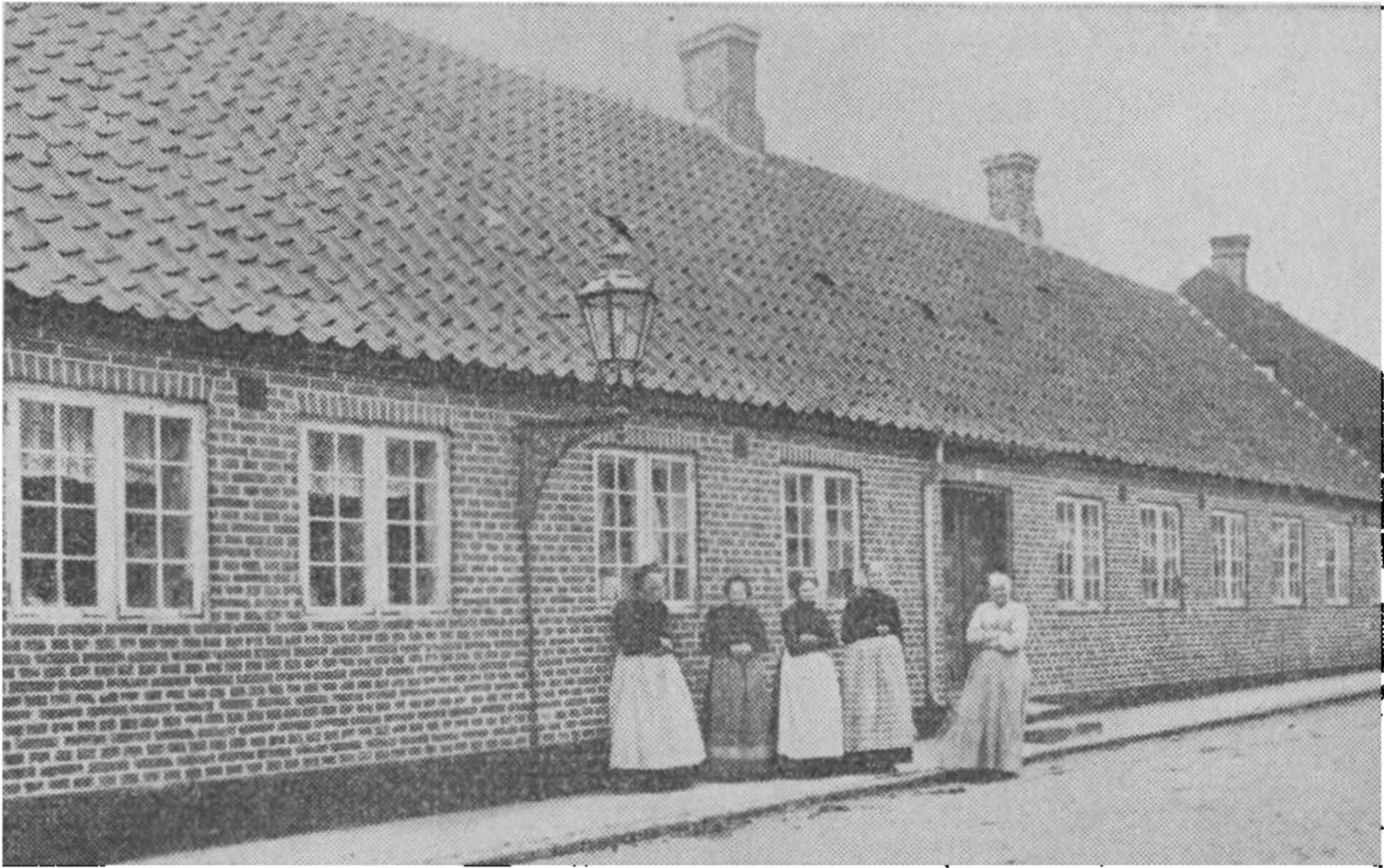
i St. Nicolai Kirke, hvor han havde funderet et aarligt Officium for sin egen, sine Venners og alle Kristnes Sjæle.⁵⁾ Sønnen Magister *Hans Marquardsen* var Kannik i Ribe og betænkte sin Faders Stiftelse i Varde med adskillige Gaver. Han levede i alt Fald endnu i 1549.⁶⁾

Hvor *Hospitalets første Bygninger* har staaet, vides ikke. Hospitalet er brændt engang før 1600, vistnok ved den store Brand St. Dionysii Dag den 9. Oktober 1590, der ødelagde den bedste Part af Varde By og noget af den østre Ende af Jacobi Kirke. I de nærmest følgende Aar blev »Almissehuset« genopbygget, men paa et andet Sted end før, nemlig der hvor det staaer den Dag i Dag i Vestergade (Hospitalsgade) paa en Grund, som Borgmester *Jens Nielsen* havde skødet til Hospitalet i 1581.⁷⁾

Fra 1708 haves der en Synsforretning over Hospitalet. Salshuset bestod af 12 Fag, tækket med Tegl. Til Tagets Udbedring behøvedes 120 Sten. Ladehuset bestod af 6 Fag. 5 Vægge paa samme Hus var nedfalden. Ved dets nordre Ende var et lille Hus paa 2 Fag, »Plankeværk med Lervægge udi.« Kostalden samt Hø- og Tørvehus i eet bestod af 10 Fag.⁷⁾

Salshuset er vistnok det, der stod til ind i det 19. Aarhundrede. 1821 siges det at være af Bindingsværk og teglhængt, hvorimod Udhuset i 11 Fag Bindingsværk var tækket med Straa.

Ved den store Brand i Varde Torsdag den 14. Juni 1821, da 68 Huse blev lagt i Aske, og 122 Familier eller 470 Mennesker blev gjort husvilde, nedbrændte ogsaa Hospitalet. Det var brandforsikret for 630 Rbd., de reddede Materialers Værdi beløb sig kun til 8 Rbd., hvorfor der udbetaltes 622 Rbd. rede Sølv i Brandhjælpspenge til Hospitalet.⁸⁾ Hvor Hospitalslemmerne har opholdt sig, til en ny Bygning blev opført, kan ikke

Varde Hospital

ses. Ved Licitation 1823 fik Bygmester *Mikkel Stoberup* Arbejdet med Opførelsen af en ny Hospitalsbygning overdraget. Den kostede 677 Rbd. 3 Mk. Sedler og Tegn samt 274 Rbd. 3¹/₅ Sk. rede Sølv og var færdig i Sommeren 1824. Ved Arbejdets Aflevering fik Bygmesteren det Vidnesbyrd, at Arbejdet var »bedre, end det stricte efter Overslaget behøvede at have været.« Det er den Bygning, der staar den Dag i Dag.

Fra Tiden kort før 1600 kan man skaffe sig Oplysning om *Hospitalets Bestyrelse*. Det stod under Sognepræsterne, Borgmestre og Raad, hvilke bestemte, hvem der skulde optages i Hospitalet. En Forstander førte Hospitalets Regnskab og sørgede for Uddelingen til Lemmerne. Det øverste Tilsyn med Hospitalet udøvedes af Lensmanden og Biskoppen i Ribe.⁷⁾

Som *Forstander* fungerede skiftevis en af Sognepræsterne, en Raadmand eller en Borgmester og kun eet Aar ad Gangen. I 1603 gik man over til at anvende toaarige Forstandere. Fra ca. 1632 synes Sognepræsterne ikke længere at være blevet brugt som Hospitalsforstandere, men kun Borgmestre, Raadmænd eller Byfogeden. 20. August 1667 blev Borgmestrene *Claus Glyssing* og *Laurids Thordsen* Forstandere,⁹⁾ og denne sidste blev Eneforstander 18. Sept. 1671.¹⁰⁾ Thordsen var Forstander til sin Død 1707, og dermed er Overgangen sket til de faste Forstandere, en Ordning, som fastholdtes siden.

Hospitalets *Bestyrelse* bestaar nu af Sognepræsten og Politimesteren under *Direktion* af Stiftamtmanden og Biskoppen. Stillingen som *Hospitalsforstander* ophørte ved Kancelliraad *Andresens* Død 5. Juli 1934. I Stedet for er kommet en *Regnskabsfører*, der for Tiden er Politimesteren.

Hospitalsforstanderens Løn fastsattes i en Instruks af 17. Dec. 1734⁷⁾ til »den halve Hospitalsengs Afgrøde aarlig, som han paa egen Bekostning lader bjerge og hjemage, item aarlig Løn tyve Rigsdaler samt en Tiendedel af Fæstepengene, som falder ved Hospitalets Bøndergods, og endelig den Skiftesalarium, som paa samme Gods kan forefalde.«

I 1787 havde Hospitalsforstanderen i vis Indkomst 20 Rdl. i Penge foruden Indtægten af den halve Hospitalseng, i det Aar 28 Rdl., hvortil kom et aarligt Tillæg paa 16 Rdl. til Husleje, der det Aar forhøjedes til 30 Rdl.¹¹⁾

Endelig blev Hospitalsforstanderen i 1865 sat paa fast Løn mod at opgive Indtægten af Engen.¹²⁾

Hospitalets Indtægter maa i de første Aar efter dets Oprettelse have været meget beskedne trods forskellige Gaver, bl. a. fra Kanniken Hans Marquardsen,

der skænkede et Bol i Debel i Faaborg Sogn, der skyldte 10 Skp. Rug og 10 Skp. Byg, en Eng i Tarm Kær, der skyldte 16 Mark, en Toft i Varde, der skyldte 24 Sk., og 3 Huse, der skyldte henholdsvis 6 Sk., 18 Sk. og 2 Mk.⁷⁾

Da Hospitalets Indtægter var utilstrækkelige, forle- nede Kong Frederik den Anden paa Borgernes An- modning den 24. Marts 1580 Hospitalet med en Gaard Linding med tilhørende lille Mølle, 1 Gaard og 1 jordegen Bondegaard i Gjellerup, Gaarden Orten og Kongekorntienden af Tistrup, Torstrup og Hodde Sogne.¹³⁾

Ved Mageskifte erhvervede Niels Krag til Agerkrog 1609 Linding,¹⁴⁾ og i Stedet for blev Hospitalet 16. Februar 1610 forlenet med en Kronens Gaard i Rousthøje.¹⁵⁾

1771 bestod *Hospitalets Bøndergods* af 2 halve Gaarde i Orten, 4 halve Gaarde og et øde Sted i Gjellerup, 4 Fjerdeparts Gaarde i Grimstrup og en kvart Gaard i Debel, ialt 31 Td. 7 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Htk. Landgilden heraf beløb sig til 15 Td. Rug, 9 Td. 4 Skp. Byg, 8 Td. Havre, 24 Pd. Smør, 114 Læs Tørv, 2 Læs Lyng og 22 Rdl. 2 Sk. i Penge.

I 1791 blev der nedsat en Kommission til Under- søgelse af Hospitalernes faste Ejendomme. Stiftamt- mand *Hellfried* i Ribe var meget ivrig for Afhændel- sen af Hospitalsgodset, Afskaffelse af Naturalforplej- ning og Indførelse af Pengeydelse i Stedet. Den besindige Hospitalsforstander i Varde, Byfoged *Fogt- man* saa klarere og fraraadede Salget, fordi Korn er »altid den visseste Afgift, der stiger og falder efter Tiderne og Penges Værdi.« Til hans Indvending blev der dog intet Hensyn taget, og den 22. Okt. 1792 og følgende Dage holdtes der paa Ribe Raadstue Auktion over Ribe Stifts Hospitalsgods, der i alt

udgjorde 580 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk. $1\frac{9}{16}$ Alb. Htk. samt 54 jordløse Huse, hvorfor der i alt blev budt 77,327 Rdl. 5 Mk. 11 Sk. Hvad Varde Hospitals Gods angaar, indbragte det 4,500 Rdl. 3 Mk. 12 Sk., og Fæsterne købte selv deres Gaarde. Skøderne blev udstedt til Snapsting 1794, og $\frac{2}{3}$ af Købesummen kunde blive staaende i Gaardene mod første Prioritet.¹⁶⁾

De skadelige Følger af Godsets Salg viste sig snart for Lemmerne. Da den voldsomme Prisstigning under Napoleonskrigene indtraadte, kunde Lemmerne naturligvis ikke nøjes med en ugentlig Understøttelse paa 3—4 Mark hver, og paa Fogtmans Forslag maatte Hospitalets Direktion i 1812 delvis genindføre Naturalforplejningen for en Tid.¹¹⁾

Hospitalets Konge Korntiender udgjorde 1771 80 Td. 1 Skp. Rug.

I 1593 tillod Kongen, at Hospitalet maatte faa Kronens Eng kaldet *Hestehaven* beliggende lidt Vest for Pramstedet i Fæste, naar de daværende Fæstere var døde. Den aarlige Afgift var 5 Rdl. til Riberhus; men 1722 købte Hospitalet Engen (1 Td. 6 Skp. Htk.) for 105 Rdl. 93 Sk. Halvdelen af Engen havde som før omtalt Hospitalsforstanderen som en Del af sin Løn, paa den anden Halvdel holdt Hospitalet 3 Køer, hvoraf Lemmerne nød Mælken.¹⁷⁾

Desuden havde Hospitalet omtrent 5 *Td. Land i Bymarken*. Men det solgtes omtrent samtidig med Bøndergodset, nemlig 19. Dec. 1795 for 286 Rdl.¹⁸⁾, og derefter havde Hospitalet foruden Engen kun en Hedelod og et lille Kærskifte tilbage.

De hyppigste *Gaver* til Hospitalet bestod i ældre Tid af Jordegods, dels paa Grund af Mangel paa rede Penge, dels for at faa Pengene sikret og ordentlig forrentet, da man manglede Banker, og i den katholske Tid var det oven i Købet forbudt at tage Renter. Skænkedes

der Pengegaver, blev de som Regel omsat i Jordegods.

Den Pengegave, der er skænket med den smukkeste Begrundelse, er 200 Rdl., som Lensmanden i Ribe *Albert Skeel* 24. Oktober 1638 gav de fattige i Hospitalet ved følgende smukke, varmtfølede Brev til Biskop Hans Borchersen:¹⁹⁾

Kære Doctor Johannes!

Gud give eder en god Dag! Eftersom der blev talt heroppe i Aftes, at Varde Hospital var saa arm, og de havde intet til Smør, saa sender jeg eder nu 200 Rdl., at I med Præsten og Borgemester i Varde vilde sætte ud til visse Folk, at de der i Hospitalet kunde have Renten deraf at købe Smør for. Gud befaler jeg Eder.

Albret Skiell.

Bispen til Hænde.

Senere er der skænket flere Legater til Hospitalet, dog kun ret smaa. En Del administreres af Hospitalets Bestyrelse uden dog at være bestemt for Hospitalslemmerne.²⁰⁾

Af andre Indtægter havde Hospitalet tidligere visse *Bøder*, f. Eks. naar en Præst forsaa sig. Saaledes maatte i 1639 Hr. *Oluf Clausen*, Sognepræst i Bork, give 100 Speciedaler til Hospitalet, fordi han fik Tilladelse til at blive ved sit Kald. Allerede 1636 havde samme Præst »i sin Bedrøvelses Tid« lovet at give 1 Ørte Byg²¹⁾ aarlig til Hospitalet.²²⁾

Tilladelse til at indgaa Ægteskab inden for de forbudte Grader blev ofte givet paa Betingelse af, at der blev ydet en vis Sum til Hospitalet. Saaledes maatte Præsten *Hans Bager* ved St. Nicolai Kirke i Varde give 50 Rdl. til Hospitalet for at komme i Ægteskab med *Maren Jensdatter Bindesbøll*, der

var nær beslægtet med hans afdøde Hustru.²³⁾ Andre slap ikke under 100 Rdl. Endnu i 1842 maatte en Tilladelse til Ægteskabs Indgaaelse af for nært beslægtede honoreres med klingende Mønt til Varde Hospital.²⁴⁾

I Stedet for Konsumptionsfrihed fik Hospitalet aarlig 16 Rdl.

En ganske lille Indtægt havde Hospitalet af Retten til at arve Lemmernes fattige Efterladenskaber.

Og endelig var der Indtægten af *Bryllupsbøssen*.

Denne opbevares hos Sognepræsten i Varde. Den er af Messing, rund, 9 cm i Tværmaal og 13½ cm høj plus et svagt buet Laag med en Ring i. Der har været 3 Laase til, formodentlig til Sognepræsten, Byfogeden og Hospitalsforstanderen. Den er smukt graveret over det hele, selv under Bunden. Midt paa findes forskellige Billeder. Man ser Lazarus med Tiggerskaal, mens 2 Hunde slikker ham; den rige Mand sidder til Bords med to Venner; endelig Lazarus i Abrahams Skød og den rige Mand i Helvedes Luer. Desuden er der forskellige Ornamenter og Fugle samt Indskrifter, der opfordrer til at spytte dygtigt i Bøssen. Billedernes Stil, navnlig Personernes »spanske Hatte«²⁵⁾, henfører Bøssen til Tiden omkring 1600, og de dels danske, dels tyske Indskrifter kunde tyde paa, at Mesteren var en i Danmark bosat Tysker.

Paa Laaget staar der:

Dv skalt icke tage [Herren d]in Gvds Nafn [for fænge]lig; thi Herren wil icke lade hanom vere vstrafit, som misbrvger hans Nafn.

Paa selve Bøssen staar der øverst:

Hvo som stoper sine Ørne for de fatiges Raab, hand skal och robe och icke bønhörís.

(Fot. Nielsen, Torvet, Varde.)

Bryllupsbøssen.

I næste Linie:

Som Vand vdlvsker²⁶⁾ end Brendes Ild, saa vdesker Almisse Sonden. Sirack Cp 4.

Midt paa Bøssen ved Billederne af Lazarus's Historie læser man paa 4 slyngede Baand følgende Vers:

Lasarvs mit Gsver im Hvnger stirbt,
Im Glaben in Gedvlt Gots Reich irwirbt.
Der reichen Pracht vnd Wollvst
Mit Leib vnd Sel zvr Helen svebet.²⁷⁾

Nederst er der to Indskrifter:

Ack Meniske, sønd icke; thi Ewighed er lang, och vd af Helvede er ingen Igenkomelse.

Og:

Gif gerne, so virstv empfahen vnd hellige deine Sielle, den vend dv dot bist, hastv avs [det sidste Ord er uforstaaeligt].²⁸⁾

Ved Bryllupsgilder kom Kirkebetjenten endnu for en Snes Aar siden med Bøssen, hvori Bryllupsgæsterne saa lagde Gaver til Hospitalslemmerne. Ringen i Laaget kunde maaske tyde paa, at Bøssen oprindeligt har hængt paa en Stang og ved Hjælp af en saadan er blevet rakt ind i Stolene i selve Kirken. Nu bruges den ikke mere og hørte vel egentlig hjemme paa Varde Museum.

Lemmernes Antal har vekslet gennem Tiderne. 1599 var der 11.⁶⁾ 1792 var der i Hospitalet 9 Lemmer, der alle nød en hel Portion, og udenfor 7 Lemmer, hvoraf 2 nød en halv Portion, Resten en hel¹¹⁾, ja 1821 var der foruden 9 i Hospitalet, 3 Mænd og 6 Kvinder, ikke mindre end 23 udenfor, 12 Mænd og 11 Kvinder, der nød Understøttelse, deriblandt Opvartersken i det 1794 oprettede Sygehus ved Østerport for veneriske Patienter. Der var ved kgl. Re-

skript tillagt hende en hel Portion af Hospitalets Kasse.¹¹⁾ I 1910 fastsattes Lemmernes Antal til 7 Kvinder, af hvilke den ene skulde være Husholderske, og samtidig afskaffedes Understøttelsen til Personer uden for Hospitalet.²⁹⁾

Understøttelsen bestod i ældre Tid mest af Naturalier, nemlig hver fjerde Uge 5 Fjerdingskar Rug, 4 $\frac{1}{2}$ Fdk. Malt til Øl, 2 $\frac{1}{4}$ Fdk. Byg til Gryn, $\frac{1}{3}$ Pund Humle samt 1 Mk. 14 Sk. til Flæsk, Smør, Fisk og Salt. Hvert Aar paa St. Mortens Dag fik Lemmerne et Slagtenød til Deling. Paa hver af de 3 Højtsaftener i Julen fik hver af Lemmerne 4 Skilling, og desuden betaltes der samme Aftener til Lys i Hospitalet i alt 6 Skilling.³⁰⁾ Hertil kom saa Mælk og Smør af Hospitalets Køer og Tørv og Lyng af Hospitalets Bønder.

Efter Hospitalsgodsets Salg ophørte Naturalforplejningen, og der blev tillagt Lemmerne en ugentlig Understøttelse af 3 Mark i alt til hver fra den 20. Juli 1795.¹⁸⁾ Og da Koholdet ophørte 1794, fik de tildelt 1 Mk. 8 Sk. maanedlig i Mælkepenge, skønt de alle som een ansøgte om Tilladelse til at beholde Køerne.¹¹⁾ Som før sagt viste denne Pengeunderstøttelse sig snart at være for lille, og delvis Naturalforplejning indførtes i 1812, idet der blev tillagt hver af Lemmerne 1 Skp. Rug hver fjerde Uge.¹¹⁾ Vistnok først i 1866 blev Kornydelsen til Lemmerne endelig erstattet med Penge beregnet efter Kapitelstaksten.¹²⁾ Ved en Ændring i 1910 af Hospitalets Fundats blev der tillagt Lemmerne en ugentlig Understøttelse af 3 Kr. foruden 1 Kr. aarlig til Lys, desuden fri Bolig i Stiftelsen, Varme, Brændsel til Madlavning og Vask samt i Sygdomstilfælde fri Lægehjælp og Medicin og efter Døden en anstændig Begravelse.²⁹⁾

Lemmerne rekrutteredes som Regel fra Almuen.

Dog var der ogsaa Lemmer, som havde kendt bedre Dage, navnlig Præstedøtre, der maatte tage til Takke med den ydmyge Bolig og Understøttelse i Hospitalet paa deres gamle Dage, f. Eks. en Datter af Provst *Svitzer* i Varde og en Præstedatter fra Aarhus *Kathrine Sundt* (død 1822), *Jomfru Sundt*, som hun betegnende nok kaldes i Modsætning til de andre, simple Lemmer, der maa lade sig nøje med blot at kaldes med deres Navn uden Tilføjelse.

Helt let har det vist ikke altid været at være Hospitalsforstander. 1813 maa saaledes Husholdersken have en »Paamindelse ej at misbruge Brændevinsdrik som hidtil er sket.¹¹⁾ Og det var ikke blot fattige gamle, der opholdt sig i Hospitalet. Ogsaa sindssyge indespærredes her. 1745 indrettedes en Daarekiste.⁷⁾

Men endnu ubehageligere har Hospitalslemmernes Stilling ofte været, prisgivet som de var Forstandernes Forgodtbefindende. En Begivenhed i 1702 kaster et skarpt Lys over Forholdene. Ved et Besøg i Hospitalet i Sommertiden det Aar fik Biskop *Muus* overrakt en Klage fra 4 Hospitalslemmer over, at Forstanderen, Borgmester *Laurids Thordsen* forsømte at give dem deres Portioner i rette Tid, saa at de led Nød. Biskoppen advarede derfor i et Brev Forstanderen: han maatte sørge for, at Lemmerne ikke manglede deres Portioner. Meget opbragt herover sendte *Thordsen* to Mænd hen i Hospitalet for at oplæse Klagen og Biskoppens Resolution og spørge, om Lemmerne vilde staa ved »deres falske og vrang Andragende«, hvortil de »enstemmendes ved Saligheds Ord benægtede og fragik, at de ikke havde ladet skrive eller vidste noget af de indførte grove Beskyldninger at sige.« Dog havde de undertiden maattet vente nogle Dage paa deres Portioner, men fik derefter straks, hvad de var berettiget til. Endvidere oplystes det, at

Konsumptionsforpagteren Abraham Brochmann i Varde havde forfattet Klagen.⁶⁾

Der kan ingen Tvivl være om, at Klagen over, at Forstanderen forsømte sine Pligter, var berettiget. Lemmerne bliver ved at paastaa, at de ikke fik deres Portioner til Tiden. Men den myndige og mægtige Thordsen har naturligvis haft let ved at faa de værgeløse Lemmer til at frafalde deres Klage. — Ja, en Snes Aar i Forvejen havde samme velvise Borgmester endog ladet et Halsjern opsætte ved Hospitalets Gadedør og Lemmerne slutte deri.³¹⁾

Hospitalet, der jo stammer fra den katholske Tid, var fra sin første Begyndelse en halvt gejstlig Stiftelse, den eneste klosterlignende Institution, Varde har haft. Det er derfor rimeligt, at *Gudstjeneste* har spillet en langt større Rolle her end i en senere Tids Fattiggaarde.

Den første Efterretning herom er fra 1642, hvor man hører, at en af Skoledrengene fra Varde Latinskoole læste Jesper Brochmands Huspostil for de fattige i Hospitalet.⁷⁾ 1668 enedes Byens 2 Sognepræster samt Rektoren og Høreren ved Latinskolen om at prædike skiftevis i Hospitalet hver Søndag og den første Dag af de tre store Højtider »Guds hellige Navn til Ære, hans fattige Lemmer til Trøst, os selv til en god Samvittighed og vore kære Efterkommere til en gudelig Anvisning.« De 10 Mark danske, som en Skolediscipel tidligere havde kunnet indkassere for sin Oplæsning i Hospitalet, tillagde Borgmester og Raad for Fremtiden Høreren »til en liden Recompens og Vederlag, Tjenestens Belønnere skal Gud blive.« Men efter en Snes Aars Forløb var de gejstlige trætte af dette Ekstraarbejde, som intet kastede af sig. Kun Høreren fortsatte ufortrødent med at prædike for Lemmerne hver fjortende Dag. Den ringe

Skoleløn, han fik — godt en Snes Daler om Aaret — taalte ikke en Afkortning paa 10 Mark.⁷⁾ Og desuden var det ingen Skade til, naar han ønskede at blive befordret til Præstekald, at kunne fremlægge Attest for »jævnlig, særdeles hver anden Søndag i Hospitalet at have øvet sig paa Prædikestolen.«³²⁾

Men efter at Latinskolen i 1739 var blevet ophævet, og den sidste Hører og derefter Degn i Varde *Niels Nielsen Bollerup* i 1745 var blevet Sognepræst i Lem Sogn i Bølling Herred, ophørte Prædiken i Hospitalet. Kapellanen i Varde *Arnold Dyssel* fandt, at naar Lemmerne kunde gaa ud paa Hverdage, kunde de ogsaa gaa i Kirke om Søndagen, og Lemmerne maatte da herefter lade sig nøje med Degnens Læsning for dem, og i 1795 nedtog man saa Hospitalets Prædikestol, der var prydet med de adelige Familier *Juel* og *Lange—Munks Vaaben*³³⁾ og sikkert skænket af en af Besidderne af Varde Ladegaard i det 16. Aarhundrede.³⁴⁾

Men var Gejstligheden noget uvillig til at betjene Hospitalet, var der andre, der havde saa meget større Lyst. Den blinde *Henrik Dreyer*, der allerede 1776 som 9 Aars Dreng var blevet anbragt i Hospitalet³⁵⁾, ansøgte i 1789 paa Opfordring, som det hed i Andragendet, fra nogle af de øvrige Lemmer om Tilladelse til at holde Morgen- og Aftenbøn i Hospitalet. Aldrig kan han »nok fuldtakke den allerhøjeste Gud, som har givet mig saa stor en Naadegave, at jeg i Enfoldighed har lært min Kristendom og venter hans Herligheds Aabenbarelse.« Det skulde derfor være ham en Fornøjelse, om han paa denne Maade maatte være sine Medmennesker til Tjeneste og Velbehag. Han beder de høje Herrer om at tillægge ham en Skilling eller en halv derfor daglig. Den sidste Bemærkning gør en mistænksom angaaende hans Hen-

sigters Renhed. Og Mistanken bestyrkes ved, at Sognepræsten og Byfogeden ved Efterforskning ikke kunde komme efter, hvem det skulde være, der havde opfordret Dreyer til at holde Bøn i Hospitalet.³⁶⁾ Den ansøgte Tilladelse fik han imidlertid.¹⁸⁾ Men om han har benyttet sig af den, da der ikke kunde tilstaa ham nogen Godtgørelse for hans Umage, faar staa hen. 1825 kaldes han for øvrigt drikfældig.³⁵⁾

Efter at Degnekaldet i 1824 var blevet forenet med Borgerskolens Førstelærerembede, blev det for Fremtiden Skolens Andenlærer, der mod en aarlig Godtgørelse af 10 Rbdl. Sølv kom til at forestaa Læsning og Sang i Hospitalet hver anden Søndag og paa de 3 store Højtidsdage om Aaret.³⁷⁾ Da Varde i 1900 foruden Sognepræst fik en residerende Kapellan, blev denne Bønholder i Hospitalet. Men ved Hospitalets Nyordning er den gamle Skik at holde en særlig Gudstjeneste i Hospitalet blevet afskaffet.

Hospitalets Forhold er nemlig undergaaet *en fuldstændig Ændring*. Den fælles Husholdning, der fandtes før, passede kun daarligt til Nutidens Forhold og er derfor blevet ophævet. Efter en Plan fra 1930 blev Hospitalet ombygget og moderniseret i Løbet af 1937. Der er blevet indrettet 5 Lejligheder, hvoraf den ene udlejes for at bringe Balance paa Regnskabet. De øvrige er Friboliger for enligstillede Kvinder. Hver af Beboerne faar ifølge Fundatsen af 18. August 1936 foruden fri Bolig desuden Varme og Lys samt en for hvert Aar fastsat kontant Hævning, i 1938 5 Kr. maaenlig. Der er et stort Centralvarmeanlæg fælles for hele Hospitalet med varmt Vand til hver Lejlighed samt fælles Badeværelse i Kælderen. Udgifterne ved Ombygningen og Moderniseringen androg ca. 20,000 Kr. Og den 15. September 1937 kunde saa Hospitalet tages i Brug igen.

Varde Hospital har gennem Aarhundrederne afhjælpet megen Nød og Elendighed. Man behøver blot at løbe den Liste over Lemmerne igennem, der er bevaret fra 1821, for at overbevise sig herom.¹¹⁾ Af de 9 Lemmer, der dengang boede i Hospitalet, var 3 blinde, 1 vanvittig og vanfør, de andre var gamle, svagelige, døve, Husholdersken undtagen, der ingen særlig Betegnelse faar. Af de 23 Lemmer uden for Hospitalet var 4 blinde, 5 afsindige, 2 stumme o.s.v.

I sin ny Skikkelse vil Hospitalet endnu længe kunne afhjælpe megen menneskelig Trang og staa som et Æreminde for den gode Vardeborger Marquard Nielsen den Rige.

NOTER OG HENVISNINGER.

- 1) Lindbæk og Stemann; »De danske Helligaandsklostre«. Kbhvn 1906. Side 6 og 44 f. 2) »Betænkning afgiven af den ved Lov Nr. 32 af 5. Marts 1909 nedsatte Kommission.« Kbhvn. 1913. Side 538. — Denne nøjagtige Datering skyldes afdøde Arkivar West. Hans Kilde har formodentlig været Hospitalets første Fundats; men denne har ikke kunnet findes. 20. Dec. 1701 erklærer Hospitalsforstander, Borgmester Laurids Thordsen, at Hospitalet er stiftet for omtrent 180 Aar siden (Ribe Bispearkiv. Pakken »Varde Hospital 1580—1756«). 3) Indberetning fra Laurids Thordsen 20. Dec. 1701 (Ribe Bispearkiv. Pakken »Varde Hospital 1580—1756«). 4) Resens Atlas. 5) Resens Atlas. »Fra Ribe Amt« 1929 Side 269. 6) Ribe Bispearkiv. Pakken »Varde Hospital 1580—1756«. 7) Ribe Bispearkiv. Pakken »Varde Hospital 1599—1779«. 8) Varde Justitsprotokol 1821. Folio 521. 9) Varde Raadstueprotokol 8. Okt. 1667. 10) »Fra Ribe Amt« 1917 Side 562. 11) Varde Kirkeinspektions Arkiv. Pakken »Hospitalet 1777—1843«. 12) Liber daticus Vardensis (Præstearkivet i Varde). 13) »Kancelliets Brevbøger« 22. Okt. 1579 og 24. Marts 1580. 14) »Kancelliets Brevbøger« 17. og 18. Nov. 1609. 15) »Kancelliets Brevbøger« 16. Februar 1610. 16) Varde Kirkeinspektions Arkiv. Pakken »Kirken og Hospitalet 1751—1811« og Pakken »Hospitalet 1746—1839«. 17) Hofmans »Fundatser« 11. Bind. Kbhvn. 1780. Side 626—27.

- 18) Varde Kirkeinspektions Arkiv. Pakken »Hospitalet 1746—1839«.
19) Hofmans »Fundatser« 11. Bind. Kbhvn. 1780. Side 628—29.
20) Hiort—Lorenzen og Salicath: »Repertorium over Legater og milde Stiftelser«. 4. Bind. Kbhvn. 1898. Side 225—28. 21) 12 Skp. Byg. 22) Hofmans »Fundatser«. 11. Bind. Kbhvn. 1780. Side 629. Jfr. »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«. 2. Række 2. Bind. Side 208—14. 23) »Fra Ribe Amt« 1929 Side 272—73. 24) Varde Kirkeinspektions Arkiv. Pakken »Kirken 1785—1846«. 25) Troels—Lund: »Dagligt Liv i Norden«. 5. Udgave. Kbhvn. 1929—31. 4. Bog Side 81 f. 26) ∅: udslukker (det tyske auslöschten). 27) Paa Dansk: Lazarus med Bylder dør i Sult, i Tro og Taalmodighed erhverver han Guds Rige. De riges Pragt og Vellyst svæver med Legeme og Sjæl til Helvede. 28) Giv gerne, saa skal du faa og hellige din Sjæl, thi naar du er død, har du . . . 29) »Ministerial Tidende« A 1910 Nr. 215. 30) Ribe Bispearkiv. Pakken »Varde Hospital 1599—1779«. — Varde Kirkeinspektions Arkiv. Pakken »Hospitalet 1777—1843«. 31) Indlæg til Sjællandske Tegnelser 28. Januar 1682 Nr. 26. 32) Saaledes Høreren Oluf Hansen Bagger, der døde 1754 som Sognepræst i Torstrup. Indlæg til Jydske Registre 26. Sept. 1732 Nr. 188. 33) Langebeks Excerpter in 4° Nr. 48 (Kgl. Bibliothek). P. G. Thorsens Samlinger Additamenta Nr. 617a in 4° (Universitetsbibliotheket i København). 34) Maa ske af Fru Maren Juel, der blev Ejer af Ladegaarden i 1591, samme Aar som Hospitalet vistnok brændte og derfor kunde trænge til nyt Inventar. Hun var Datter af Iver Juel og Mette Munk. Se Fortegnelsen over Ladegaardens Ejere i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi« 2. Række 2. Bind Side 346—49 og »Fra Ribe Amt« 1936 Side 22. 35) Varde Kirkeinspektions Arkiv. Pakken »Hospitalet 1761—1846«. 36) Ribe Bispearkiv. Pakken »Varde Hospital. Uregistrerede Breve og Dokumenter 1777—97«. 37) Varde Kirkeinspektions Arkiv. Pakken »Kirken 1712—1842«.
-